

ta mallarından hayra harcayanlara, kin ve öfkelerini bastıranlara ve insanları affedenlere genişliği gökleri ve yer kadar olan bir cennet vaad edilmektedir (Âl-i İmrân 3/133-134).

Hz. Peygamber'in, "İnsanlara merhamet etmeyenlere Allah da merhamet etmez" (Buhârî, "Tevhîd", 2, "Edeb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 66); "Merhamet etmeye merhamet edilmez" (Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 65) şeklindeki hadisleri İslâm ahlâkının karakteristik ifadelerindedir. Resûlullah müminleri birbirini sevmekte, birbirine acımakta, organlarından biri hastalandığında diğerlerinin de bu yüzden elem çekip uykusuz kaldığı vücuda benzetmiştir (Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr", 66). Hiçbir zaman çocuklarını öpmediklerini söyleyenlere, "Allah kalplerinizden merhamet duygusunu çekip almışsa ben ne yapabilirim?" diyerek üzüntüsünü belirtmiş (Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 164), müslümanların her alanda ilişkilerini sevgi, merhamet, yardımlaşma ve dayanışma yönünde geliştirmelerini, sıkıntılarını paylaşmalarını emretmiştir (meselâ bk. Buhârî, "İmân", 7, "Mezâlim", 3, "Edeb", 57; Müslim, "Zikir", 38, "Birr", 32, 58; Tirmizî, "Birr", 18). Aynı duyarlılığı hayvanlar konusunda da göstererek zor durumdaki bir hayvanı kurtaran kişinin bu sayede cenneti hak ettiğini (*Müsned*, II, 375; Buhârî, "Mezâlim", 23, "Enbiyâ", 54; Müslim, "Selâm", 153-155), bir hayvanı ölüme terkedenin de cehennemlik olduğunu (*Müsned*, II, 159, 261, 317; Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 16, "Enbiyâ", 54; Müslim, "Küsûf", 9, "Tevbe", 25, "Selâm", 151-152, "Birr", 133-135) bildirmiş, atış tâlimi yaparken canlı hayvanı hedef alanları lânetlemiştir (Buhârî, "Zebâ'ih", 25; Müslim, "Şayd", 58, 60). Hadis mecmualarında ve diğer ilgili kaynaklarda yüzlerce örneği bulunan bu tür hadisler İslâmiyet'in bir merhamet dini olduğunu gösteren belgeler olup bu ahlâk anlayışı sonraki İslâmî kaynaklara da yansımıştır. Fahreddin er-Râzî, Beled sûresinin 17. âyetini açıklarken yoksullar ve mazlumlara yardım edip destek olmayı teşvik yanında kötülüğe yönelenlere acıyıp onların kötülük yapmalarını engelleme yönündeki çabaları da bu âyetteki "merhameti tavsiye" içinde değerlendirmiştir (*Mefâtihu'l-ğayb*, XXXI, 186-187). Gazzâlî de esmâ-i hüsnânın şerhine dair eserinde Allah'ın rahmân isminin kula yansımaları Allah'ın gaflete dalmış kullarına dahi merhametle muamele etmek, şiddete başvurmadan, yu-

muşak bir üslûpla vaaz ve nasihat yaparak onları gafletten kurtarmak, isyankârlara eziyet etmek yerine merhamet nazarıyla bakmak; rahmet isminin yansımalarını da kişinin gücü yettiğince maliyle, mevki ve itibarıyla muhtaç durumdaki her insanın imdadına yetişmek, çevresinde ve memleketinde yetişebildiği her fakirin ihtiyacını karşılamak, bunlara gücü yetmiyorsa onun için dua edip üzüntüsünü izhar ederek sıkıntı ve ihtiyacına ortak olduğunu kendisine hissettirmek şeklinde açıklamıştır (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 39-40).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rhm" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 588; *Müsned*, II, 159, 261, 317, 375; Buhârî, "İmân", 7, "Tevhîd", 2, "Mezâlim", 3, 23, "Bed'ü'l-halk", 16, "Enbiyâ", 54, "Zebâ'ih", 25, "Edeb", 18, 27, 57; Müslim, "Zikir", 38, "Küsûf", 9, "Tevbe", 25, "Fezâ'il", 65, 66, 164, "Selâm", 151-155, "Şayd", 58, 60, "Birr", 32, 58, 66, 133-135; Tirmizî, "Birr", 18; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ*, Kahire 1322, s. 38-40; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, I, 166-171; XXXI, 184-187; a.m.f., *Levâmi'u'l-beyyînât*, Kahire 1323, s. 116-127; Elmalılı, *Hak Dîni*, VIII, 5842-5843.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MER'İ b. YÛSUF

(مرعى بن يوسف)

Zeynüddin Mer'î b. Yûsuf b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kermî (ö. 1033/1624)

Hanbelî âlimi.

Filistin'de Nablus yakınlarında bulunan Tûrkerm (Tülkerm) köyünde doğdu. İlk öğrenimini ve hıfzını burada tamamladı. İlim tahsili için önce Kudüs'e gitti, ardından Mısır'a geçerek Ezher'e girdi. Kudüs'te Muhammed b. Ahmed el-Merdâvî ve Kadî Yahyâ b. Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî'den fıkıh, Kahire'de Muhammed Hicâzî b. Muhammed b. Abdullah el-Vâiz el-Ekrâvî el-Kalkaşendî, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Guneymî ve diğer birçok âlimden hadis, tefsir, fıkıh okuyarak icâzet aldı. Öğretim faaliyetine Kur'an ve tefsir dersleri verdiği Ezher Camii'nde başladıktan sonra İbn Tolun Camii'nde Hanbelî fikhî okuttu ve Sultan Hasan Camii meşihatına tayin edildi. Son görevi sebebiyle halefi, tefsir ve Arap dili âlimi Burhâneddin İbrâhim b. Muhammed b. İsâ el-Meymûnî eş-Şâfîî ile aralarında gerginlik yaşandıktan Meymûnî görevine iade edildi. *en-Nâdiretü'l-ğaribe ve'l-vâkı'atü'l-acibe* adlı risâlesini bu olay hakkında kaleme aldığı, Meymûnî'n-

nin de Mer'î hakkında risâle yazdığı söylenir.

Bundan sonra ömrünü fetva vermekle, ayrıca öğretim ve telifle geçiren Mer'î b. Yûsuf'un eserleri daha kendisi hayatta iken uzak beldelere yayıldı. Eğitimde ön planda olmasına rağmen kaynaklarda öğrencilerinden açıkça söz edilmez; ancak biyografi kitaplarından yeğeni Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Yûsuf b. Ebü Bekir ile Mısır Kadısı Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed el-Cemâzî el-Mâlikî ve Dimaşk Hanbelî müftüsü Abdülbâkî b. Abdülkâdir'in ona talebelik yaptığı anlaşılmaktadır.

Mer'î b. Yûsuf koyu bir Hanbelî taraftarı olup fikhî nakillere, hadisin inceliklerine vâkıftı ve başka ilimlere dair geniş bilgi sahibiydi. Ayrıca çok verimli bir müellif ve icthadî bakış açısı olan bir fakihti. Selef akidesini ve usulünü benimser, bilhassa eserlerinden etkilendiği Takıyyüddin İbn Teymiyye'ye aşırı sevgi beslerdi. Bazı şiirleri ve hikmetli sözlerine *Nefhatü'r-reyhâne*'de yer verilmiştir (bk. bibl.). Rebîülevvel 1033'te (Ocak 1624) Kahire'de vefat etti.

Eserleri. Müellifin, çoğu risâle türünde yetmişten fazla çalışmasından bazıları şunlardır: 1. *Bed'ü'l-inşâ' ve's-sîfatü fi'l-mükâtebat ve'l-mürâselât. İnşâ'ü Mer'î* diye tanınan eserin birçok baskısı yapılmıştır (Bulak 1242; Kahire 1275, 1297, 1298, 1301, 1305 [*İnşâ'ü'l-Attar* ile birlikte]; nşr. Şeyh Abdürrezzâk, Kahire 1299; İstanbul 1299). 2. *Ğâyetü'l-müntehâ fi'l-cem' beyne'l-İknâ' ve'l-Müntehâ* (nşr. Muhammed Cemîl eş-Şattî - M. Züheyr eş-Şâviş, I-III, Dimaşk 1378). Haccâvî'nin *el-İknâ'* ile İbnü'n-Neccâr el-Fütühî'nin Hanbelî fikhına dair *Müntehâ-irâdâtı*ndan geniş ölçüde istifade edilerek hazırlanmıştır. 1026 (1617) ve 1028'de (1619) yazılan iki versiyonundan biri Necid'e, diğeri Şam'a gönderilmiştir. İbnü'l-İmâd'ın "Kitâbü'l-Vekâle"ye, İsmâil b. Abdülkerîm el-Cirâî'nin "Kitâbü'l-Vekâle"den "Kitâbü'n-Nikâh" a kadar gelebildiği eksik şerhlerinden başka Mustafa es-Süyûtî, *Me'tâlibü üli'n-nühâ fi şerhi Ğâyeti'l-müntehâ* adıyla eseri başından sonuna kadar şerhetmiş (nşr. M. Züheyr Şâviş, I-VI, baskı yeri yok, 1380/1961, 1415/1994), Hasan b. Ömer eş-Şattî de kitap üzerine *Minhatü mevle'l-feth fi tecridi zevâ'idü'l-Ğâye ve's-Serh* isminde bir hâşiye yazmıştır (I-VI, baskı yeri yok, 1380/1961 [*Me'tâlibü üli'n-nühâ* ile birlikte]), 1415/1994). 3. *Delîlü't-tâlib li-neyli'l-me'tâlib*. 1019 (1610) yılında tamamlanan eser, İb-

nû'n-Neccâr el-Fütûhî'nin *Münthehe'l-irâ-dât'*inin muhtasarı mahiyetinde olup Suudi Arabistan'da yüksek öğretimde ders kitabı olarak okutulmaktadır (nşr. Muhammed b. Mânî', Dımaşk 1961; Kahire 1389/1969; nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut 1985). Eser üzerinde çeşitli şerh, hâşiye ve nazım çalışmaları yapılmış olup bunlar arasında İbn Ebû Tağlib ile (*Ney-lû'l-me'ârib*, I-II, Bulak 1288; Kahire 1324 [*er-Ravzû'l-mürbî*] ile birlikte), 1374; Küveyt 1397; nşr. Muhammed Süleyman Abdullah el-Eşkar, I-II, Küveyt 1403/1983) İbn Duveyyân'ın (*Menârû's-sebûl*, nşr. M. Züheyr eş-Şavîş, I-II, Dımaşk 1378/1958, 1399/1979; nşr. İsmâ Kal'acî, I-II, Dımaşk 1982; Riyad 1985) şerhleri anılabilir. İbn Duveyyân ve İbn Ebû Tağlib'in şerhlerini Ali Abdülhamîd Baltacı ve M. Vehbî Süleyman el-Mu'temed *fi fikhî'l-İmâm Ahmed* adıyla bir araya getirmişlerdir (I-II, Beyrut 1412/1991). 4. *el-Kevâkibü'd-dürriyye fi menâkibi'l-müctehid (eş-Şeyh) İbn Teymiyye*. Şemseddin İbn Abdülhâdî, Ebû Hafs Sirâceddin Ömer b. Ali el-Bezzâr ve Ahmed b. Fazl'ın İbn Teymiyye hakkında yazdıkları menâkıbnâmelerden istifade edilerek 1027'de (1618) kaleme alınmıştır (Kahire 1329, *el-Mecmû'u'l-müştemil 'ale'd-düleri'l-âtiye* içinde, s. 137-231; nşr. Abdullah el-Eşkar, I-II, Küveyt 1985; nşr. Necm Abdurrahman Halef, Beyrut 1406/1986). 5. *el-Fevâ'idü'l-mevzû'a fi'l-eḥâdişi'l-mevzû'a*. Eserde 206 rivayete yer verilmiştir (nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, Riyad 1395/1975, 1418/1998; Beyrut 1397/1977). 6. *Kalâ'idü'l-mercân fi (beyâni)'n-nâsiḥ ve'l-men-sûḥ mine'l-Kur'ân* (nşr. Sâmî Atâ Hasan, Küveyt 1400/1980; nşr. Muhammed er-Ruhayyil Garâyibe – Muhammed Ali ez-Züğü, Amman 1421/2000). Eyüp Aslan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (baskı

yeri ve tarihi yok [Hak Yayınları]). 7. *eş-Şe-hâdetü'z-zekiyye fi şenâ'il-e'immeti 'alâ İbn Teymiyye* (nşr. Necm Abdurrahman Halef, Beyrut 1404/1983). 8. *Eḳâvî-lü's-şikât fi te'vîli'l-esmâ' ve's-şifât ve'l-âyâtü'l-muḥkemât ve'l-müteşâbihât* (nşr. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1406/1985). 9. *İrşâdüz zevî'l-'irfân limâ fi'l-'umr mine'z-ziyâde ve'n-noḳşân*. Müellifin kendisine ait *Behcetü'n-nâzûrîn ve Ervâḥu'l-eşbâḥ fi'l-kelâm 'ale'l-ervâḥ* adlı eserlerinin muhtasarıdır (nşr. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, Ürdün 1408/1988). 10. *Mesbûkû'z-zeheb fi fazli'l-'Arab ve şerefi'l-'ilm 'alâ şerefi'n-neseb*. Tahkik edilerek basılmıştır (Ürdün 1408/1988; Riyad 1411/1990). 11. *Taḥ-ḳiku'l-burhân fi işbâti ḥaḳîḳati'l-mizân* (nşr. Süleyman b. Sâlih el-Huzzî, Kahire 1409/1989; nşr. Meşhûr H. Mahmûd Selmân, Kahire 1990). 12. *el-Lafzû'l-muvaḫ-ṭa' fi beyâni's-şalâti'l-vüştâ* (nşr. Abdülazîz b. Mebrûk el-Ahmedî, Medine 1412/1991). 13. *Tenvîrû beşâ'iri'l-muḳallidîn fi menâkibi'l-e'immeti'l-müctehidîn* (nşr. Ebû Yahyâ Abdullah el-Kündürî, Beyrut 1419/1998). 14. *Behcetü'n-nâzûrîn ve âyâtü'l-müstedillîn (fi âyâtü'l-müstedillîn)*. 1022'de (1613) tamamlanan ve çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan (meselâ Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1416) eser hakkında Halîl İbrâhim Ahmed doktora tezi hazırlamıştır (el-Câmiatü'l-İslâmiyye kısmü'l-'akide). 15. *Kalâ'idü'l-'ikyân fi fezâ'ili (mülki) âli 'Os-mân*. Osmanlı hânedanını yüceltmek için onun şerefli bir soya bağlama amacını güden eser 1031'de (1621) kaleme alınmış (Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, nr. 1174; Rabat, el-Hizânetü'l-'âmme, nr. 2380; Musul, Meketebetü'l-evkâf, Mecmua, nr. 22/9; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2340; Nuruosmaniye Ktp., nr. 609; Viyana Millî

Ktp., nr. 979; Bibliothèque Nationale, nr. 1624) ve Şa'bân-ı Şifâi tarafından bazı ilâvelerle Türkçe'ye çevrilmiştir (tercüme üzerine yapılan iki tez çalışması için bk. İÜ Ktp., nr. 2551, 6121). 16. *Taḥḳiku'l-burhân fi şe'ni'd-duḥân ellezî yeşrabü-hü'n-nâsü'l-ân* (nşr. Meşhûr Hasan, baskı yeri ve tarihi yok [Dârü Ammâr]). 17. *Taḥ-ḳiku'l-hilâf fi aşḥâbi'l-a'râf*. 10 varaklık bir risâledir (nşr. Meşhûr Hasan, baskı yeri ve tarihi yok [Dârü's-sahâbe]). 18. *el-Mes-serre (el-Ma'arre) ve'l-bişâre fi fazli's-sal-ṭana ve'l-vizâre*. 1032'de (1623) yazılmış olup müellif nüshasından istinsah edilen bir kopyası günümüze ulaşmıştır (Washington, The Library of Congress, nr. 105). 19. *el-Muḫtaşar fi 'ilmi's-şarf* (TSMK, nr. 180). 20. *Nüzhetü'n-nâzûrîn fi (târḫi) men veliye Mısra mine'l-hulefâ' ve's-selâṭîn*. 1007'de (1598) telif edilen eser, fetih öncesinden Osmanlı dönemine (Ahmed Paşa devri) kadar muhtasar bir Mısır tarihi olup çeşitli kütüphanelerde on beş kadar nüshası mevcuttur (Mer'î b. Yûsuf'un kardeşi tarafından yazılan ve 1035 [1625] yılına kadar gelen zeyliyle birlikte; yazma nüshaları için bk. Babinger, s. 176). Eseri Johann Jacob Reiske Almanca'ya (*Büsching's Magazin*, V [Hamburg-Halle 1771], s. 366-454, bölüm bölüm), Sieur Philibert Deval (Münih Devlet Ktp., AY, nr. 295), Volney (Babinger, s. 176) ve Venture (*Revue d'Egypte*, Kahire 1896, I, 321-348, 385-399; III, 99-112, 143-183) Fransızca'ya çevirmiştir. 21. *Taḥḳiku'z-zunûn bi-aḥbâri't-tâ'ün*. 1028'de (1619) kaleme alınan eserin İstanbul (Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 115), Riyad (Câmiatü'l-İlmâ Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, nr. 1650) Berlin (Staatsbibliothek, nr. 6313) ve Paris'te (Bibliothèque Nationale, nr. 2026/2) yazma nüshaları mevcuttur. 22. *Taḥsinü't-turuk ve'l-vücûḥ fi kavlihi 'aleyhi's-selâm "Uḫlubü'l-ḥayra 'inde ḥisâni'l-vücûḥ"* (Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 1985). 23. *Tavzîhu'l-burhân fi'l-farḳ beyne'l-İslâm ve'l-îmân* (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 657/5). 24. *Telḥîşu ev-şâfi'l-Muştafâ ve zikru men ba'dehû mine'l-hulefâ'* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1861). 25. *Teşvîku'l-enâm ilâ ḥacci Beyti'llâhi'l-ḥarâm* (Patna Hudâbahş Ktp. nr. 290/1). 26. *Tevḳifü'l-ferî-ḳayn 'alâ ḥulûdi ehli'd-dâreyn* (Hudâbahş Ktp., nr. 2602/2; müellifin diğer eserleri için bk. Brockelmann, GAL, II, 484-485; *Suppl.*, II, 496-497; Abdullah b. Süleyman el-Gufeylî, sy. 52 [1418], s. 353-364; *el-Fevâ'idü'l-mevzû'a*, neşredeninin girişi, s. 28-35).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ، وَطَبِيبُهَا، هَاهُمْ
الْعَلَمَةُ، الْعَيْنُ الْهَاتِمَةُ، شَيْخُ الْإِسْلَامِ،
وَالْمُسْلِمِينَ، عُرَّةَ الْعِلْمِ وَالْحَقِّ، مَرْغَبُ الْإِسْلَامِ،
الْإِمَامُ يُونُسُ بْنُ أَبِي كَبْرٍ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيَّ حَرَفَهُ
نَسَائِلَ امْرَأَتِهِ الرَّحِيمَةِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْمَنَانِ، الْمَلِكِ الدَّيَّانِ، الْفَاضِلِ سُلْطَانِ نَكَلِ
سُلْطَانِ، الْمُنْعِجِ اصْصَانِدِ الْبَشَرِ الْيُؤْتِي
الْمَلَكُوتَ، وَيَسْأَلُ، وَيُعْزِزُ مَنْ يَسْأَلُ، لَمْ يَلْمِ الْعُلَمَاءُ كَيْفَ
يُؤْتِي هُوَ فِي شَأْنِ الْوَالِدَةِ وَالْمَسْأَلَةِ عَلَى سِيْدَتِهِ
المسعودي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ، وَطَبِيبُهَا، هَاهُمْ
الْعَلَمَةُ، الْعَيْنُ الْهَاتِمَةُ، شَيْخُ الْإِسْلَامِ،
وَالْمُسْلِمِينَ، عُرَّةَ الْعِلْمِ وَالْحَقِّ، مَرْغَبُ الْإِسْلَامِ،
الْإِمَامُ يُونُسُ بْنُ أَبِي كَبْرٍ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِيَّ حَرَفَهُ
نَسَائِلَ امْرَأَتِهِ الرَّحِيمَةِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْمَنَانِ، الْمَلِكِ الدَّيَّانِ، الْفَاضِلِ سُلْطَانِ نَكَلِ
سُلْطَانِ، الْمُنْعِجِ اصْصَانِدِ الْبَشَرِ الْيُؤْتِي
الْمَلَكُوتَ، وَيَسْأَلُ، وَيُعْزِزُ مَنْ يَسْأَلُ، لَمْ يَلْمِ الْعُلَمَاءُ كَيْفَ
يُؤْتِي هُوَ فِي شَأْنِ الْوَالِدَةِ وَالْمَسْأَلَةِ عَلَى سِيْدَتِهِ
المسعودي

Mer'î b. Yûsuf'un
Kalâ'idü'l-'ikyân
adlı eserinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 2340)

BİBLİYOGRAFYA :

Mer'î b. Yûsuf, *Ekâvülü's-şîkât* (nşr. Şuayb el-Ârnaût), Beyrut 1406/1985, neşredenin girişi, s. 29-43; a.mlf., *Mesbûkû'z-zehab fi fazli'l-'Arab* (nşr. Necm Abdurrahman Halef), Riyad 1411/1990, neşredenin girişi, s. 13-22; a.mlf., *el-Fevâ'idü'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), Riyad 1419/1998, neşredenin girişi, s. 16-35; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 358-361; a.mlf., *Nefhatü'r-Reyhâne*, II, 244-250; İbn Ebû Tağlib, *Neylül-me'ârib bi-şerhi Delîlî't-tâlib* (nşr. M. Süleyman Abdullah el-Eşkar), Küveyt 1403/1983, neşredenin girişi, I, 11-16; Kemâleddin el-Gazzî, *en-Na'tü'l-ekmel* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız – Nizâr Abâza), Dımaşk 1402/1982; Mustafa es-Süyûtî, *Me'tâlibü ü'l-n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-müntehâ* (nşr. M. Zührey Şâviş), [baskı yeri yok] 1415/1994, neşredenin girişi, I, c-4; Osman b. Bişr en-Necdî, *Unvânü'l-meccid fi târihi Necd*, Riyad, ts. (Mektebetü'r-Riyâdî'l-hadîse), I, 31-33; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile 'alâ qarâ'ihî'l-Hanâbile* (nşr. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd – Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Beyrut 1416/1996, III, 1118-1125; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1405/1985, s. 226-228; Serkis, *Mu'cem*, II, 1162, 1290, 1737-1738, 1961; Brockelmann, *GAL*, II, 484-485; *Suppl.*, II, 496-497; M. Nâsiruddin el-Elbânî, *İrvâ'u'l-galil fi tahrici ehadîsi Menâri's-sebil*, Beyrut 1399/1979, I, 25; Babinger (Üçök), s. 175-177; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1990 à 1992", *MIDEO*, XXI (1993), s. 485; Abdullah b. Süleyman el-Gufeylî, "el-'Allâme Mer'î b. Yûsuf el-Hanbelî âşâruhü'l-İlmiyye", *Mecelletü'l-buhûşi'l-İslâmiyye*, sy. 52, Riyad 1418, s. 337-365; L. A. Giffen, "Mar'î ibn Yûsuf", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 510.

KASIM KIRBIYIK

ME'RİB

(مأرب)

Yemen'de tarihî bir şehir.

Tarihleri milâttan önce VIII. yüzyıla kadar inen Sebe kitâbelerinde Mryb (Mrb) şeklinde kaydedilen şehrin adı Arapça kaynaklarda Me'rib (Mârib) olarak geçmektedir. Me'rib kelimesi hakkında, Sebe krallarına verilen bir unvan veya Âd kabilesinin kollarından birinin adı olduğu yahut "sâhib, hâkim" anlamını taşıyan Himyerice mâriden ya da Arapça "ihtiyaç" anlamındaki erebden geldiği yolunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Yâ-kût, V, 41; İA, VII, 337).

Kimler tarafından ne zaman kurulduğu bilinmeyen Me'rib, milâttan önce I. bin-yılda Güney Arabistan'ın deniz ipek yolu üzerindeki en büyük merkezi ve Sebe Krallığı'nın başşehriydi. Arkeolojik kazı sonuçlarına göre antik şehir 1 km²'lik bir alanı kaplamaktaydı ve sekiz kapılı bir

surla çevrilmişti. Me'rib'in en büyük ve en meşhur yapıları arasında saraylar ve mâbedler yer almaktaydı. Hemdânî Me'rib'de Selhîn, Hecer ve Kaşib adlı saraylardan bahseder (*el-İktîl*, VIII, 55, 56, 60). Kitâbelerde de adı geçen Selhîn (Selhim) Sarayı kralların yönetim merkezi ve ikametgâhı olarak kullanılmakta, paralar da burada basılmaktaydı. En önemli tapınak, şehirden 5 km. mesafede ay tanrısı Almakah adına yapılan ve bugün Haremü (Mahremü) Belkis denilen Evâm adlı hac merkeziydi. Diğer önemli bir tapınak da onun yakınındaki yine aynı tanrı adına inşa edilen ve günümüzde Amâid diye bilinen Ber'ân'dı. Halen beş sütünü ayakta duran bu binanın kalıntılarına, Kur'an'da büyük bir tahta (arş) sahip olduğu belirtilen Sebe melikesine izâfetle (en-Neml 27/23) Arşu Belkis de denilmektedir. Zamanımızda Mescidü Süleyman adıyla cami olarak kullanılan sütunlu bina da eski bir mâbeddir. III. yüzyılda Himyerîler'in eline geçen Me'rib, başşehrin Zafâr'a taşınmasına rağmen ticaret ve hac merkezi niteliğiyle önemini korumaya devam etti; 525 yılında Habeşler'in Yemen'i işgalinden sonra buraya bir de kilise yapıldı. Şehrin kurak iklim kuşağında bulunması sebebiyle çevresindeki bütün zirâi faaliyetler suni sulamaya bağılıydı ve bunun için birçok sulama tesisi yapılmıştı. Bunların en ünlüsü Kur'ân-ı Kerim'de de bahsi geçen Me'rib, Sebe veya Arim Seddi denilen barajdı (bk. ARİM).

Şehrin sahip olduğu zengin ve kaliteli kaya tuzu yataklarından üretilen Me'rib tuzu çok meşhurdur. Hemdânî tuz yataklarının bulunduğu dağdan (Cebelülmilh) bahseder ve billûr gibi olan bu tuzun benzerinin bulunmadığını söyler (*Şifatü Cezîreti'l-'Arab*, s. 221, 362). Hz. Peygamber'e elçi olarak gelen Ebyaz b. Hammâl el-Me'ribî (el-Mâzinî) İslâmiyet'i kabul ede-

rek yılda yetmiş elbise göndereceğine söz vermiş ve isteği üzerine Me'rib yakınındaki tuz ocakları kendisine iktâ edilmişti. Resûl-i Ekrem'e tuzun akarsu gibi kamu malı sayıldığı hatırlatılınca onun da rızası alınarak tuz ocakları Cevf bölgesindeki bir araziyle değiştirilmişti (Ebû Dâvûd, "İmâre", 36; İbn Sa'd, V, 523-524; Hemdânî, *Şifatü Cezîreti'l-'Arab*, s. 362). Vali Bâzân'ın vefatından sonra Hz. Peygamber Yemen'in yönetimini bölgelere ayırmış ve bunlardan Me'rib'in başına Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi getirmiştir (Taberî, III, 228, 318).

IV. (X.) yüzyılda Hemdânî, *Şifatü Cezîreti'l-'Arab*'da (s. 220-221) Me'rib'i Yemen'in "mihlâf" adı verilen küçük idarî birimlerinden biri olarak zikreder; *el-İktîl*'de de (VIII, 52-53) buranın tarihî açıdan dikkat çekici şeylere sahip bulunduğunu, ancak sağında ve solundaki verimliliğiyle ünlü iki ovanın yıkılan barajın suları altında kaldığı için ziraata elverişsiz hale geldiğini, bununla birlikte su maksemelerinin ayakta durduğunu belirtir ve tarihî seddin kalıntılarında söz eder. Me'rib V. (XI.) yüzyıla ve sonrasına ait coğrafya kaynaklarında da küçük bir kasaba olarak anılır.

Yemen tarihine dair eserlerde Me'rib'den bazı siyasi hadiseler sebebiyle bahsedilir. V. (XI.) yüzyılın başlarında Nârt'ta imamlık iddiasıyla ortaya çıkan bir kişi Me'rib'e giderek burada imamlığını ilân etmiş ve kendisine bağlı olanlarla birlikte San'a'ya ve Yemen'in diğer bazı bölgelerine girmeyi başarmışsa da bir süre sonra Ansiler tarafından öldürülmüştür (Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, s. 243-244), 599 (1202-1203) yılında Me'rib halkı zekâtlarını İmam Abdullah b. Hamza el-Mansûr-Billâh'ın görevlendirdiği âmil Ahmed b. Muhammed'e vermek istemeyince imam kardeşi İbrâhim b. Hamza'yı bir ordunun

Eski Me'rib'den
bir görünüş